

Мартин Ранчев

(Стара Загора, България)

МОДЕРНИЗАЦИОННИ ПРОЦЕСИ В ОБРАЗОВАНИЕТО В РАКУРСА НА ЕВРОИНТЕГРАЦИЯТА

В статията, накратко се представят някои основни образователни програми, които са приети в рамките на Европейския съюз и които са валидни до края на 2013 г., като се прави опит да се анализира участието, респективно проблемите на България при участието в тях и изпълнението на целите на образователната политика в страната.

Ключови думи: конкурентоспособност, образование, политика, програма, учене

The article briefly presents some basic educational programs that have been adopted within the European Union and are valid until the end of 2013, as an attempt to analyze the participation of Bulgaria regarding the problems with attendance and performance of objectives of educational policy in the country.

Keywords: competitiveness, education, learning, policy, program.

Постановка на проблема. През 1999 година по инициатива на Европейския съюз бе подписана т. нар. Болонска декларация от 29 държави – Белгия, България, Чехия, Дания, Естония, Финландия, Франция, Германия, Гърция, Унгария, Исландия, Ирландия, Италия, Латвия, Литва, Люксембург, Малта, Холандия, Норвегия, Полша, Португалия, Румъния, Словения, Словакия, Испания, Швеция, Швейцария и Великобритания. По този начин, макар и късно, имайки предвид развитието на останалите общностни политики и развитието на самия Европейски съюз, се даде старт на единното европейско образователно пространство, като в него бяха включени и страни не-членки на ЕС по това време. Основна цел на това пространство е да се повиши конкурентоспособността на европейските системи за висше образование на международно ниво и да се формира пространство, което обхваща повече лица в образователните системи.

Всъщност, Болонската декларация бе допълнителна конкретизация на принципите на подписаната през май 1998 г. в Париж от образователните

министри на Франция, Германия, Италия и Великобритания съвместна Декларация за хармонизиране структурата на европейската система за висше образование. Основният момент в нея е идеята за двустепенното висше обучение, т.е. придобиването на знания и умения, които се използват на пазара на труда и свързват това обучение с възможността на младите хора да намерят професионална реализация в Европа и извън нея.

Въз основа на Болонската декларация, както и въз основа на приетите по-късно правила за Кохезионна политика и политика на сближаване, бяха създадени редица програми, свързани с възможности за усвояване на средства за развитие на образователните системи в отделните страни – членки. Следва да се посочи, че тези програми далеч не бяха насочени само към младите хора, но и към лицата в по-горна възраст, което на практика определя и тенденциите, свързани с разширяване на европейското образователно пространство. Именно усилията на Европейския съюз за подобряване на образователната среда и някои проблеми на България при усвояване на средства и реформиране на съответната среда у нас определят **актуалността** на настоящата тема.

Методологията на написване на статията е свързана с анализ на някои основни европейски програми и представяне на проблемите при модернизирание на българското образователно пространство в контекста на европейското развитие на страната.

Изложение. Европейският съюз (ЕС) няма общностна политика, свързана с развитието на образователните системи, така както такива политики са формирани по отношение на аграрното развитие, конкуренцията и пр. Въпреки това, може да се заяви, че в рамките на ЕС има програми и инициативи, които подпомагат и разширяват образователните дейности. Типичен пример за това е Програмата "Учене през целия живот" 2007-2013 г., която за посочения период очертава приноса на образованието и обучението „за превръщането на ЕС в най-конкурентната икономика в света, основана на знанието” [1].

Основната цел на програмата е „да помогне за изграждането на общество на знанието, устойчиво икономическо развитие, създаване на нови и по-добри

работни места и социално сближаване в ЕС, като се осигури по-добра среда за бъдещите поколения чрез подпомагане на взаимодействието, сътрудничеството и мобилността в образователните и обучителните системи".

Конкретните цели на Интегрираната програма за "Учене през целия живот" 2007- 2013 са:

- да допринесе за развитието на ЕС като напреднало "общество на знанието";
- насърчаване на сътрудничеството между образователните и квалификационни системи в ЕС с цел да се превърнат в световен еталон за качество;
- да допринесе за развитието на качествено обучение през целия живот и да насърчи висока продуктивност и изобретателност;
- да подкрепи създаването на европейска зона за учене през целия живот;
- да помогне за повишаване на качеството, привлекателността и достъпа до възможностите за обучение през целия живот в държавите членки;
- да засили приноса на обучението през целия живот за социалното единство, активното гражданство, общуването между културите, равенството на половете и личната реализация;
- да спомогне за насърчаването на креативност, конкурентоспособност и ръст в предприемаческия дух;
- да допринесе за засилено участие на хора от всички възрастови групи, включително нуждаещите се от специални грижи и тези в неравностойно положение, в програмата Учене през целия живот, без значение от техния социален произход;
- да насърчава изучаването на езици и запазването на езиковото разнообразие;
- да подкрепя развитието на напредничави съдържание, педагогика и практика на обучение през целия живот, базиращи се на информационните технологии;

- да съдейства за създаването на чувство за европейска културна идентичност, основаваща се на разбирането и спазването на човешките права и демокрацията, както и насърчаване на търпимостта и уважението към други хора и култури;
- да съдейства за сътрудничество в осигуряването на високо качество във всички сектори на образованието и професионалната подготовка в Европа;
- да насърчава използването на нови продукти и практики, както и обмена на добри практики в областите, покрити от Програмата "Учене през целия живот", с цел подобряване на качеството на обучението и професионалната подготовка [1].

От изброеното е видно, че действително, програмата има(ше) потенциал да подобри образователните дейности и пространство в страните, в които е наличен административен потенциал за използване на средствата по нея, тъй като самата програма финансира различни дейности, които дават възможности на хората за образование, обучение и работа през всеки етап от своя живот. Дейностите по програмата са два вида - централизирани и децентрализирани. При централизираните дейности проектните предложения се изпращат в Изпълнителната агенция за образование, аудио-визия и култура към Европейската комисия в Брюксел. Процедурите по покана за подаване на предложения, селекция, договориране и мониторинг се провеждат от посочената агенция. При децентрализираните дейности, проектните предложения се изпращат в съответната Национална агенция (Центърът за развитие на човешките ресурси е Националната агенция за България). Процедурите по Покани за подаване на предложения, селекция, договориране и мониторинг се провеждат от Националната агенция. Именно тук става въпрос за посоченото по-горе понятие „административен потенциал” – видно е, че усвояването на средства по програмата до голяма степен зависи от уменията, възможностите и дейностите на служителите от съответните национални органи, ангажирани с програмата. Самата програма е интегрирана, тъй като е съставена от четири секторни, една хоризонтална програма и програмата Жан

Моне, като разширената ѝ структура обезпечава възможностите на повече бенефициенти да се възползват от средствата по нея. За периода 2007-2013г. Програмата обхваща следните бенефициенти:

- училища и детски градини;
- университети и други организации, работещи в сферата на висшето образование (Висши училища, Центрове за кариерно ориентиране и консултиране, Институты за следдипломна квалификация);
- организации, работещи в сферата на професионалното образование и обучение;
- организации за образование за възрастни (Центрове за консултиране и ориентиране, организации в сферата на образованието за възрастни - формално и неформално);
- организации, обучаващи учители, обучители, инструктори, преподаватели;
- сдружения и асоциации;
- органи на властта (местна / регионална / национална);
- фирми, асоциации на работодатели, професионални сдружения, социални
- партньори;
- изследователски центрове [1].

Това е доста разширен списък на евентуалните получатели на средства по програмата. Очевидна е възможността на повече бенефициенти да се възползват от средствата по нея, което на практика е реализация на идеята на ЕС за осигуряване на по-висок достъп до образователното пространство, както и модернизиране на образователното пространство в отделните страни – членки.

Програмата е реален израз на схващането на ЕС, че единственият начин за осигуряване на конкурентоспособност и развитие е чрез учене през целия живот или обхващане от страна на образователните системи на колкото е

възможно повече лица, както и отражение на необходимостта от релация на образованието и пазара на труда [2: 63-71].

Преди приемането на страната в ЕС, България проведе преговори по глава 18 „Образование и обучение“ [4: 53-63]. Тази преговорна глава бе една от най-бързо и лесно договорените от страна на България в процеса на присъединяване, но системата на образование у нас се отличаваше и отличава с проблеми, въпреки, че страната е бенефициент по редица програми и проекти, в това число и по посочената интегрирана програма. Основни причини за тези проблеми могат да се потърсят в следното:

- в България, както и в повечето съвременни европейски държави се отчита демографски срив. В страната, освен този срив е характерен и един много негативен процес – „изтичане на мозъци”- този процес започна още от самото начало на 90- те години на XX век, предвид социално –икономическата ситуация в България и така и не бе преодолян и до момента – известно е, че българи от медицински, IT и други специалности намират отлична реализация извън страната;

- приемането на страната в ЕС „завари” българските образователни институции в процес на реформа и хроничен недостиг на средства. Така, тези институции не успяха да отговорят на някои условия и особености на изискванията на ЕС, съответно – не успяха да реализират проекти по интегрираната програма на ЕС;

- в България, системите за учебния материал, независимо на какво ниво са тези системи са прекалено теоретични и не дават възможност за развитие на аналитично мислене [4: 53-63];

- в страната, качеството на придобитото образование в края на системата не се засича от външен фактор. Българските университети са напълно автономни, което разбира се е положителен фактор, но (почти) никой не отчита с какво качество са знанията, придобити след 3-4-5 годишен престой в тези университети. Нито пък има релевантна информация по отношение на

реализацията на завършилите на пазара и тяхното последващо кариерно развитие.

Все пак, основна критика към образованието у нас е липсата на практическа насоченост на предоставяните знания за сметка на теорията. Това е проблем на самите университети, защото по този начин те не предоставят достатъчно качествено образование и българските студенти губят от своята конкурентоспособност на трудовия пазар. Наред с това, липсата на практическа насоченост често е проблем при усвояването на средства и реализиране на проекти, финансирани от ЕС и представената по-горе програма.

В България доста трудно също така се реализира и една от заложените цели на европейското образователно пространство - мобилността. Все още наличен проблем за българските студенти, търсещи продължение на образованието си или професионална реализация в рамките на ЕС е признаването на техните дипломи от някои университети. Българското законодателство през 2004 година помества текст, свързан с издаване на Европейското приложение към диплома на всеки български студент, при поискване от негова страна. Тук възниква и основния проблем - защо това да се случва само при поискване, а не като добавка към всички дипломи? Въпреки, че страната е присъединена към инициативата Europass, българският студент е относително немобилен в Европа [4: 53-63].

Това също така и затруднява усвояването на средства по програмите на ЕС, предвид факта, че образователните институции у нас не отговарят на изискванията за финансиране на образованието от ЕС.

ЕС, в това число и България са изправени пред редица предизвикателства – от една страна – демографския срив, от друга страна – настоящата криза, която промени пазарите на труда и изисква непрекъсната преквалификация и промяна на наличните образователни парадигми с оглед на новите изисквания на бизнеса и работодателите. Предизвикателствата пред образователното пространство в ЕС и България изискват и по-гъвкави системи за управление и за финансиране, които да постигат равновесие между по-голямата автономност

на образователните институции и отчетността пред всички заинтересовани страни, като при това – отговарят и на изискванията за ефективност. Програмите и инициативите на ЕС за периода 2007-2013г едва ли отговарят на всички налични към момента изисквания (предвид кризата и конкуренцията, която идва от такива страни като Китай и други, влизащи в състава на БРИКС), свързани със съвременната ситуация на пазарите, но все пак може да се заяви, че програмите и инициативите на ЕС подпомагат развитието на образователното пространство в съзвучие с новите реалности – по отношение на с миграцията, технологичното развитие, непрекъснатата промяна на ноу-хау, поставянето на качествено образование като една от предпоставките за конкурентоспособност.

Въпреки обаче опитите на България по-активно да се включи и да се приспособи към европейското образователно пространство, у нас се наблюдават множество проблеми, които не позволяват ефективното усвояване на средства и развитието на образователната система успоредно с новите изисквания. Необходим е не само нов поглед към реформите в образованието у нас, но и нова система за предоставяне на образователна услуга, която излиза извън настоящата „маркетинг – ориентация” [3: 3-10] на образователните институции и акцент върху качеството и мобилността на образователното пространство.

ЛИТЕРАТУРА:

1. Бонева Св. Същност и значение на интегрирана програма за "Учене през целия живот" 2007-2013 г. [Онлайн ресурс]. 27.03.2013, http://www.sustz.com/Proceeding08/Papers/EDUCATION/Boneva_Svetla_1.pdf.

2. Георгиева В. Висше образование и пазар на труда. В : Преподаване, учене и качество във висшето образование – 2011 /В. Георгиева. - Осма международна научно – практическа конференция „Висшето образование в България и стратегия „Европа 2020”, Бояна, 17 – 18 юни 2011 г , Издателство на МВБУ, Ботевград, 2011, с. 63-71.

3. Димитров Г. Висшето образование и пазарът. /Г. Димитров. - Известия, Списание на Икономически университет-- Варна, 1, 2003, с 3-10

4. Мавродиев В. Образователна политика на ЕС. Включване на България. Моментно състояние, критики и предложения за развитие на българската образователна система в контекста на европейските приоритети. В : България в Европа и света. /В. Методиев. - ЦЕМИ, Фондация Фридрих Еберт, София, 2009, с. 53-63.

СПРАВКА ЗА АВТОРА

Ранчев Мартин Динков – асистент по етика и философия в Педагогически факултет на Тракийски университет – Стара Загора, България